

BEVEZETŐ GONDOLATOK A TERMINOLÓGIASZTRATÉGIÁRÓL

FÓRIS ÁGOTA

Károli Gáspár Református Egyetem

E-mail: foris.agota@kre.hu

Introductory Thoughts on Terminology Strategy. The scope of the study is, on the one hand, to review the concept and levels of terminology strategy, and, on the other hand, to summarise the recommendations for the establishment of the Hungarian national terminology strategy. The aim is also to formulate how this volume ('Hungarian Legal Basic Terms in the Languages of Neighbouring Countries') fits into the terminology strategy and how OFFI's terminology activities can strengthen the goals of the Hungarian terminology strategy.

Keywords: mother tongue, linguistic rights, terminology, terminology policy, Hungarian national terminology strategy

1. Bevezetés

A szakirodalomban a nyelvi jogok gyakorlásának biztosítását gyakran a kisebbségben élő közösségek köznyelvhasználatának oldaláról közelítik meg, pedig bizonyos esetekben nem egyszerűen csak a területileg elkülönülő közösségek anyanyelvhasználathoz való jogáról beszélhetünk, hanem speciálisan a szaknyelvek használatának joga is a nyelvi jogok körébe sorolható. Ahhoz, hogy a kisebbségek az anyanyelvükön a szaknyelveket is használni tudják, az egyik fontos tényező, hogy létezzen pontos és ellenőrzött terminológia az adott nyelven, a másik pedig, hogy ez a terminológia széleskörűen hozzáférhető is legyen, vagyis az ellenőrzött terminológiai adatok nyilvános adatbázisokban legyenek közzétéve (Fóris 2017). Tehát ha azt szeretnénk, hogy a magyar nyelv minden szükséges kommunikációs területen jól használható és elérhető legyen a magyar anyanyelvi beszélők számára, akkor az egyik legfontosabb feladat a terminológia leírása, fejlesztése, harmonizációja és nyilvánossá tétele, vagyis szükség van a terminológia menedzselésére.

Tudatos terminológiamenedzselés hiányában sérül az anyanyelvhasználathoz való jog és az anyanyelven való joghozáférés joga. A magyar nyelvű terminológia hozzáférhetőségének hiánya nehezíti és megdrágítja a közigazgatás, az ipar, a kereskedelem stb. munkáját, sokba kerül az egyéneknek és a nemzetnek is, hiányában akadályozott a minőségbiztosítás. Ahogyan arra több írásunkban (pl. Fóris 2017; Fóris–Bölcskei 2019b: 142; Tamás 2019c) is felhívtuk a figyelmet, a terminológia nyilvánossá tételéhez megfelelő nyilvános terminológiai adatbázisokra van szükség; továbbá az volna jó, ha ezek olyan, többnyelvű adatokat tartalmazó adatbázisok volnának, amelyek nemcsak magyar nyelven, hanem angolul és a Magyarországot körülvevő országok hivatalos nyelvein

(horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén, ukrán) is tartalmaznák a terminusokat elsősorban azért, hogy a szaknyelvi szókinccset harmonizálni lehessen (l. pl. Fóris–Bölcskei 2019b: 142).

A magyar nyelvű közösség több országban él, a magyar nyelv a Magyarországon kívüli országokban kisebbségi nyelv (és eltér a hivatalos államnyelvtől). „A legutolsó népszámlálás adatai szerint a Kárpát-medencei magyar nyelvű közösséghez tartozók száma még mindig 10 409 567, amelyből 8 409 048-an Magyarországon, 2 089 518-an pedig a szomszédos országokban élnek” (Tóth 2017: 133). A szakszókincc szempontjából ez azért fontos, mert a terminológia sok esetben nemcsak nyelvekhez, hanem országhatárokhoz is kötött, mivel a különböző országokban sok esetben már a fogalmi rendszerek is eltérnek egymástól. Erre jó példa a közigazgatás rendszere és annak terminológiája vagy egy-egy ország jogi berendezkedése és annak terminológiája, amelyek országonként különbözhetnek egymástól. Például a németországi, ausztriai és svájci német nyelvű terminológia sok esetben eltér egymástól, de hasonlóan a magyarországi, a romániai magyar, a szerbiai magyar vagy a szlovákiai magyar terminológia is különbözőségeket mutat (mutathat) egymástól. A Magyarországgal szomszédos államok lényegében 1920 óta a saját államnyelvéből vettek át vagy fordítottak le szakszavakat külön államonként magyarra (tehát egyfajta szétfejlődés volt megfigyelhető a terminológia területén), és gyakran az így létrehozott, államonként eltérő terminusokat használják az egyes régiókban a különböző tárgykörökben. Ezért az egyes országokban használt magyar nyelvű terminusokat egymással és a többi hivatalos nyelv terminológiájával is szükséges harmonizálni; össze kell gyűjteni és közzé kell tenni, hogy milyen terminusokat használnak a szakemberek az egyes szakmákban, az egyes szakterületeken és az egyes országokban. A fogalmi és terminológiai rendszerek felépítésének sokfélesége miatt azonban ez egyáltalán nem könnyű, hanem bonyolult és munkaigényes feladat. A Kárpát-medencében élő magyar anyanyelvű beszélők jelentős része többnyelvű beszélő, anyanyelvükön kívül az országuk hivatalos nyelvét és gyakran más nyelveket is használnak a mindennapokban, az oktatásban, a közigazgatásban és hivatásuk gyakorlása során.

A Kárpát-medencei magyar nyelvészek kezdeményezésére az 1990-es években indult meg a magyar nyelv határtalanítási folyamata, amelyet a Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tagjai végeznek az MTA támogatásával (Benő–Péntek 2011). Tolcsvai Nagy Gábor a szűk értelemben vett határtalanítást egyszerre tartja nyelvtudományi leíró tevékenységnek és nyelvi tervezési tevékenységnek. Álláspontja szerint „ennek mai legnyilvánvalóbb formája a külső régiók és az anyaország szókinccsének egyesítése (nem egyesítése), azaz közös és reflektált tudás részévé tétele, mind leíró, mind nyelvtervezési munkákkal” (Tolcsvai Nagy 2017: 160). A terminológia határtalanítása nagy feladat, legcélszerűbbnek látszik szakterületekre, tárgykörökre lebontva végezni ezeket az egy időben leíró nyelvészeti és nyelvtervezési munkákat.

2. A terminológiastratégiáról

2.1. A terminológiastratégia dokumentumai

A terminológia poliszém szó, a szakirodalomban három különböző jelentését különítik el: a *terminológia* ('terminology') egy területhez vagy tárgyhoz tartozó jelölések és fogalmak összessége; a *terminológiatudomány* ('terminology science', 'terminology studies') az a tudomány, amely a terminológiákat, a terminológiai munka szempontjait, az ebből származó terminológiai forrásokat és a terminológiai adatokat tanulmányozza; a *terminológiai munka / terminológiamenedzsment* ('terminology work' / 'terminology management') a fogalmak és jelölők szisztematikus gyűjtésének, leírásának, feldolgozásának és közzétételének összefoglaló neve (l. az ISO 1087:2019 szabványt, továbbá Fóris 2020: 31–33).

A *terminológiapolitika* vagy másként *terminológiastratégia* olyan elvek és stratégiák együttese, amelyek alapul szolgálnak egy adott szaknyelv vagy tárgykör terminológiai fejlesztéséhez és szabályozásához.¹ Már az 1990-es években számos nemzetközi dokumentum hívta fel a figyelmet a terminológia fontosságára a többnyelvűségben, a kulturális sokszínűség megőrzésében és az információhoz és a tudáshoz való egyetemes hozzáférésben. Az általános terminológiastratégiai elvek a 2000-es években jelentek meg a nemzetközi dokumentumokban (részletes ismertetésüket lásd B. Papp 2019). E dokumentumok közül kettőt emelek ki az alábbiakban.

A *Brüsszeli nyilatkozat a nemzetközi terminológiai együttműködésért* (EAFT 2002, magyarul l. EAFT 2019) több javaslatot fogalmazott meg a többnyelvűségen alapuló szaknyelvi kommunikáció elősegítésére. Ezek között a terminológiastratégia kialakításának támogatását, az ipar és az állami hatóságok terminológiai munkájában való részvételének ösztönzését, az egy nyelvet beszélő, ám eltérő nyelvi normákkal rendelkező országok közötti párbeszédet, a többnyelvűség terminológiai támogatását az oktatásban, a közigazgatásban és a közérdekű kommunikációban, továbbá a terminológiák térítésmentes terjesztését és hozzáférhetőségét.

A *Terminológiapolitikai irányelvek* (Infoterm 2005) című dokumentumot magyar nyelven 2019-ben tettük közzé (Infoterm 2019). Ezt az UNESCO keretében készült dokumentumot alapul véve először 2010-ben készített az ISO (International Organization for Standardization) terminológiapolitikai szabványt, amelynek legfrissebb verzióját 2020-ban tették közzé (ISO 29383:2020). Az UNESCO-irányelvek és a szabvány útmutatást és módszertant nyújt a kormányok, a közigazgatás, a nonprofit és a profitorientált szervezetek döntéshozói számára a terminológia tervezésével és kezelésével kapcsolatos átfogó stratégia kidolgozásához és végrehajtásához. A szabvány átdolgozott változata az előző kiadáshoz képest – a kapcsolódó szabványokkal összhangban – megújította a terminusokat és a definíciókat, felülírta a terminológiastratégia kidolgozásának

¹ „terminology policy: set of principles and strategies used as a basis for developing and regulating terminology for a specific language(s) or domain(s)” (ISO 29383:2020, 3.2).

folyamatát és a terminológiastratégia friss példáit és forgatókönyveit tette közzé. Az előszó felhívja a figyelmet arra, hogy a szabvány általános útmutatót ad, de a valóságban nincs két teljesen egyforma helyzet, és minden szervezet terminológiastratégiája szükség-szerűen egyedi. Nemzeti szinten a terminológiastratégia jogi dokumentum vagy információs stratégia formájában szokott megjelenni, míg kisebb szervezetekben többnyire a munkafolyamatra és az azt támogató technológia használatára vonatkozó irányelvek formájában hozzák létre, gyakran a „terminológia” szó sem szerepel benne (ISO 29383:2020, Introduction). Vannak olyan nyelvek, amelyek esetében van nemzeti terminológiastratégia és/vagy terminológiai intézet vagy tanács (pl. svéd, norvég, finn, ír és walesi, valamint Spanyolországban belül a katalán és a baszk intézmények és adatbázisok), másutt más keretek között foglalkoznak terminológiastratégiai kérdésekkel, például Horvátországban nemzeti tudományfejlesztési stratégiát hoztak létre, és a Horvát Nyelvi Intézet koordinálja a horvát szakterületi terminológiai projektet (ezek összefoglaló ismertetését I. B. Papp 2019; Fóris–Bölcskei 2019b).

2.2. A magyar terminológiastratégiáról

A terminológiastratégiai dokumentumból és a szabványból is látható, hogy stratégiát többféle szinten lehet és érdemes készíteni: például nemzeti, ágazati, vállalati szinteken. E nemzetközi útmutatásokat alapul véve kezdeményeztük 2018-ban egy nemzeti szintű, összehangolt magyar nemzeti terminológiastratégia előkészítését, amely segítheti a magyar szaknyelveket használó, magyar nyelven kommunikáló beszélőket. A konferencián számos magyarországi és határon túli tudományos intézet és szervezet képviselője vett részt előadóként. A Károli Gáspár Református Egyetem Magyar Nyelvtudományi Tanszéke és Terminológiai Kutatócsoportja (TERMIK) már több mint egy évtizede folytat terminológiai, ezen belül terminológiastratégiai kutatásokat. A 2005-ben alakult Magyar Nyelv Terminológiai Tanácsa (MaTT) a magyarországi terminológiai tevékenység összefogását, koordinálását végzi, lehetővé teszi az információcserét a terminológiával foglalkozó kutatók, oktatók és szakemberek között, továbbá rendszeresen tart üléseket és konferenciákat, könyvbemutatókat, előadás-sorozatokat szervez a terminológia témájában. Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda Zrt. (OFFI) nemcsak támogatta a kezdeményezést, hanem azóta is aktívan tesz azért, hogy a jogi és közigazgatási fordítások területén előmozdítsa a terminológiai egységesítést és harmonizációt, amelyet többnyelvű, belső használatú terminológiai adatbázis fejlesztésével is támogat. Ez azért is fontos, mert az OFFI a kormányzat számára is számos fordítási feladatot lát el, ezen keresztül pedig jelentős hatása van a kormányzati dokumentumokban megjelenő magyar nyelvű terminológiára. (A konferencia szervezői közül a korábban a nyelvpolitikai kérdésekben a kormány tanácsadó testületeként létrehozott Magyar Nyelvstratégiai Intézet 2018 végén addigi formájában megszűnt és beolvadt a Magyararságkutató Intézetbe.) Ezen túl sokat tesz és tehet a terminológiastratégia létrehozásáért, előmozdításáért a Magyar Tudományos Akadémia (MTA). Az MTA tudománypolitikája eddig is elősegítette a szaknyelvi kérdések integrációját, fontos lépés volt például a határon túli területi bizottságok

létrehozása, továbbá a nyelvészeti kutatóállomások Kárpát-medencei hálózata, a Termini is rendszeresen foglalkozik szaknyelvi kérdésekkel (Benő–Péntek 2019). Az MTA új, 2019. december 2-án elfogadott küldetésnyilatkozatában is a kiemelt feladatok között szerepel a magyar tudományos szaknyelv kialakítása és gondozása. Az MTA Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottsága ülésein rendszeresen foglalkozik a magyar tudományos nyelv témájával, a magyar nyelvű tudományos folyóiratok és könyvek kiadásának kérdéseivel (az előadások anyaga a honlapon elérhető). Szervezeti, tudományos és informatikai háttérénél fogva az ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont (2019-ig MTA Nyelvtudományi Intézet) lenne a legalkalmasabb egy nyilvános nemzeti terminológiai adatbázis létrehozására és fenntartására, de ehhez jelentős támogatásra volna szükség. Prószéky Gábor főigazgató *A magyar nyelv digitális fenntarthatóságáért* címmel elhangzott előadásában részletesen bemutatta a kutatóközpontban folyó munkát: ebből is jól látszik, hogy míg például nagyszámú köznyelvi szövegtörzset és beszélt nyelvi törzset készült és érhető el a kutatóközpont honlapján (www.nytud.hu; a törzsekről és adatbázisokról l. még Dodé–Ludányi 2021), addig a szaknyelvi törzsek és a terminológiai adatbázis(ok) létrehozása még várat magára (Prószéky 2021).

A konferencia előadásainak írott változatát tanulmánykötetben jelentettük meg, amely szabadon letölthető az OFFI weboldaláról (Fóris–Bölcskei 2019a; www.offi.hu).² Ebből emelek ki az alábbiakban néhány, a Kárpát-medencei magyar nyelvhasználatra és a terminológiastratégiára vonatkozó gondolatot.

Nyelvstratégia és terminológia című írásában Tolcsvai Nagy Gábor a nyelvstratégia általános keretei között helyezi el a terminológiai tevékenységet. „A nyelvstratégia fő célja a nyelv, egy nyelv, a mindenkor anyanyelv funkcionáló fenntartása és jövőbeli élete fő irányainak a kijelölése. Minden közösség önfenntartó tevékenységet folytat: saját maga létének feltételeit igyekszik biztosítani” (Tolcsvai Nagy 2019: 37). Aktuális magyar nyelvstratégiai problémaként emeli ki a határon túli magyar anyanyelvű közösségek kétnyelvűségéhez való hozzáállást, amellyel kapcsolatban megállapítja, hogy „a külső régiók magyar anyanyelvűi számára létfontosságú a kétnyelvűség, tehát támogatandó, közelebbről a magyar domináns kétnyelvűség tűnik a legcélszerűbbnek, mert ennek révén az anyanyelv kommunikációs és kognitív biztossága megvalósul, emellett lehetővé válik a mindennapi életben nélkülözhetetlen államnyelv megfelelő ismerete” (Tolcsvai Nagy 2019: 38). Az aktuális terminológiastratégiai kérdések között sorolja fel, hogy „hogyan lehet összehangolni a Kárpát-medencei magyar külső régiók eltérő államnyelvi eredetű terminológiai rendszereit” (Tolcsvai Nagy 2019: 38). Bemutatja a szemantika és a terminológia egymással való szoros összefüggését, és rámutat, hogy „a jelentés egyértelműsítése a jelentés részletező leírásával, kodifikálásával, szabványosításával lehetséges” (Tolcsvai Nagy 2019: 43). Megerősíti, hogy Magyarországon államilag támogatott terminológiastratégia alig van, inkább intézményi, szakmai, vállalati szinten vannak ered-

2 A kötettről megjelent recenzió: Somogyi 2020.

mények. A Kárpát-medencében széles beszélői közösséget érintenek a terminológiai kérdések, „többek között az anyanyelvi közigazgatás, az egészségügy vagy az iskolai oktatás mindennap használatos szaknyelvi regiszteréről van szó. A terminológiastratégia itt központi, hivatalos, államilag támogatott keretben működhet eredményesen, egyértelműen anyaországi központtal és erőforrással. A magyar terminológiastratégia e területén mind ez még ma sem működik, legföljebb részlegesen. A gyakorlatban megkívánt hatékonyság és egységesség ezért esetenként nehézkesen alakul ki. A szakmák és a nyelvtudomány együttműködése sok területen eredményes, a Magyar Nyelv Terminológiai Tanácsa és kivált a Termini tevékenysége nélkülözhetetlen, de a hatékony magyar állami támogatás jelenleg is hiányzik” (Tolcsvai Nagy 2019: 44). A Benő Attila és Péntek János szerzőpáros *A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben* című írásukban a magyar szaknyelvek erdélyi helyzetének ismertetése, a szaknyelvi tervezésben elért eredmények részletes bemutatása után a terminológiastratégiai feladatokat hét pontban összegezte, ezek között szerepel az „internetes szaknyelvi adatbázisok, kétnyelvű, kettősnyelvű korpuszok létrehozása és folyamatos fejlesztése, gondozása”, valamint egy intézményileg is összehangolt terminológiastratégia létrehozása (Benő–Péntek 2019: 70–71). Lanstyák István *Nyelvmenedzselés-elmélet és terminológia* című tanulmányában a nyelvmenedzselés elméletét és a nyelvalkítás gyakorlatát alapul véve a szlovákiai magyar nyelvhasználat tapasztalatai alapján elsősorban egy megengedőbb, harmonizációs szemléletű terminológiastratégiát támogat, amelyben a standard nyelvváltozat mellett a nemstandard változatok is szerepet kapnak, mivel „a kisebbségi kétnyelvűség körülményei közt a nem standard változatok fontosabb szerepet játszanak, mint a többségi társadalmakban” (Lanstyák 2019: 84). A kötet záró tanulmányában ajánlásként fogalmaztuk meg a legfontosabb középtávú célokat (Fóris–Bölcskei 2019b: 157), ezek között egy „magyar nemzeti terminológiai adatbázis” létrehozását.

A több országban használt magyar nyelvű terminológiát harmonizálni kell egymással, össze kell gyűjteni és közzé kell tenni, milyen terminusokat használnak a szakemberek az egyes szakmákban, az egyes szakterületeken és az egyes országokban.³ Az volna jó, ha az általános nyelvstratégia és a terminológiastratégia kialakítása is deskriptív (leíró)

3 Egy magyar–magyar, egyúttal többnyelvű terminológiai adatbázis kialakítását már a *Hat terminológia leckében* a közeljövő fontos feladatáént jelöltem meg: „(6) A különböző nyelvi-kulturális környezetben élő magyar nyelvi közösség érdekében olyan terminológiai rendszert kell kidolgozni, amely úgy oldja meg az egységesítést, hogy egyúttal igazodik a sokrétű környezeti hatásokhoz. A magyar nyelvet beszélők, különösen a Kárpát-medence magyarságának közös érdeke, hogy megtörténjen a magyar nyelv különböző tárgykörei terminusainak összegyűjtése és az egyes terminológiai rendszerek építése és hozzáférhetővé tétele. Ott, ahol a magyar nyelvű közösség kisebbségben van, a terminológiai rendszert a többségi nyelv rendszerével is össze kell vetni, és igazítani kell hozzá. Meg kell kezdeni nemcsak a határokon belül, de a határokon kívül használt terminusok összegyűjtését is. Nemcsak a nagy nyelvekkel – angollal, franciával, némettel –, de a szomszédos országok nyelveivel is össze kell hangolni az egyes tárgykörök terminológiai rendszereit. E munkához a legmegfelelőbb az egy nyelvű és több nyelvű adatbázisok létrehozása, ezenfelül pedig a határokon átvélő magyar terminológiai központ létrehozása” (Fóris 2005: 112–113).

szemléletben történne, és szabványosítási-előíró törekvések helyett a szisztematikus harmonizációs-leíró munkálatokat részesítenénk előnyben (Fóris 2017).

A terminológiai gyűjtemények közzététele feltétlenül online formában volna kívánatos. A terminológia nyilvánossá tételéhez – többek között – megfelelő nyilvános adatbázisokra van szükség azért, hogy a magyarság számára fontos szakterületeken a magyar nyelvű terminológiát közzétegyék, és a magyar és angol nyelvű (valamint horvát, német, román, szerb, szlovák, ukrán stb. nyelvű) szaknyelvi szókinccset harmonizálhassuk és közkinccsé tehesük (Fóris–Bölcskei 2019b). Fóris és Bölcseki (2019b) tanulmányában megvizsgálja, hogy a terminológiastratégia megvalósításának egyik faktora, a terminológiai adatok közzététele milyen módon történik Európa más országaiban, és azt is felméri, hogy milyen feladataink vannak a magyar nyelvterületen. A konkrét teendők között szerepel egy „nemzeti terminológiai adatbázis” létrehozása. A nemzeti terminológiai adatbázisok az adott nyelv ellenőrzött terminológiai adatait teszik közzé nyilvános és ingyenes online adatbázisokban. Az adatgyűjtés elősegítésére a nemzeti terminológiai adatbázisokat gyakran kapcsolják össze a nemzeti szövegtárakkal; olyan is előfordul, hogy fordítói memóriákból nyert kétnyelvű párhuzamos korpuszok alapján gazdagítják további adatokkal a terminusgyűjteményeket, sőt, arra is van példa, hogy a IATE európai uniós tematikájú adatbázissal kapcsolják össze a nemzeti terminológiai adatbázist (részletesebben l. Fóris–Bölcskei 2019b). Ehhez a témához csatlakozva B. Papp és Fóris megvizsgálta, hogy az európai nemzeti terminológiai adatbázisoknak milyen az adatstruktúrája, és ez alapján milyen szerkezetű magyar adatbázist és milyen struktúrájú terminológiai bejegyzést volna érdemes építeni (Fóris – B. Papp 2020).

2.3. Az OFFI és a terminológiastratégia

Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda aktívan kapcsolódott be a terminológiastratégiáról szóló párbeszédbe és támogatta a tanulmánykötet megjelenését. Ezen túl 2020-ban új könyvsorozatot indított el *Az OFFI Zrt. Kiadványai* címmel, amelynek célja, hogy a napi működés során felmerülő jó gyakorlatokat megossza más szakemberekkel (pl. fordítókkal, egyetemi oktatókkal, a közigazgatásban és az igazságszolgáltatásban dolgozókkal). A sorozatszerkesztői előszóban írja Németh Gabriella vezérigazgató, hogy naponta tapasztalja, hogy „mennyi odafigyelést igényel a jogi és okiratfordítás, a terminológiaépítés, a fordításhitelesítés vagy az igazságügyi tolmácsolás közben a magyar közigazgatási szaknyelvvél való tevékenykedés”, és hogy sokaknak talán meglepő lehet, hogy „ezzel nemcsak a fordításokat készítő fordítóknak, lektoroknak vagy tolmácsoknak van teendőjük, hanem a fordítóiroda vezetőjének is, aki az egész fordítóiroda célkitűzéseit, közép- és hosszú távú teendőit igyekszik egy stratégiai dokumentumban lefektetni” (Németh 2021: 7). Egy országos nyelvstratégia létrehozásakor a közigazgatás és az igazságszolgáltatás területén elsősorban a közérthetőségre törekvés szükségességét tartaná fontosnak deklarálni (Németh 2021: 9). Szoták Szilvia és Tamás Dóra arra hívják fel a figyelmet, hogy a fordítás egy speciális fajtájában, a hiteles fordításokban a közérthetőség

mint alapvető elvárás jelenik meg, és hogy például a terminológia megfelelése elősegíti az akadálymentesített kommunikációt (Szoták–Tamás 2021: 46).

A fordítás projektfolyamata ma már elképzelhetetlen nyelvtechnológiai eszközök támogatása nélkül, így értelemszerűen az OFFI is alkalmazza ezeket a mindennapi munka során. Az ISO 17100:2015 *Fordítási szolgáltatások – Fordítási szolgáltatások követelményei* című szabványban bemutatott, nyelvtechnológiai szempontból fontos, fordítást előkészítő folyamatokat az OFFI gyakorlata szempontjából Klenk és Polácska (2021) mutatják be részletesen írásukban. Ez a hivatkozott munka konkrétan a projektelőkészítési fázisra vonatkozik, továbbá magába foglalja az adminisztratív és a technikai előkészítési lépéseket is.

A fordítási projektfolyamat támogatásának fontos része a terminológiai támogatás, amely ma már nélkülözhetetlen a minőségi jogi fordítások készítéséhez. Az OFFI-ban folyó hiteles fordítás támogatásához kapcsolódva Tamás et al. (2021) számolnak be részletesen a terminológiai támogatás gyakorlatáról, amelynek során a terminusok pontos használata kiemelt figyelmet kap. Az OFFI fontos lépése volt, hogy elindította a IUSTerm nevű jogi és közigazgatási terminológiai adatbázis munkálatait (részletesen I. Tamás 2019b, 2020, valamint Németh 2019). Ez az adatbázis nem nyilvános ugyan, de hatása jelentős lehet a magyar nyelvű jogi és közigazgatási terminológia más nyelvek terminusaival történő harmonizálása szempontjából, a munka közben felmerülő nyelvi, nyelvészeti és módszertani kérdések megoldása pedig alkalmas a „jó gyakorlatok” kidolgozására és közzétételére. Mivel az OFFI állami tulajdonban álló nyelvi szolgáltató gazdasági társaság, amely az Igazságügyi Minisztérium felügyelete alatt áll és közfeladatot lát el (történetéről I. Szoták 2019b), kézenfekvőnek látszik, hogy az általuk felépített terminológiai adatbázis az állami-közigazgatási szférában egyrészt elősegíti a többnyelvű szakmai kommunikációt és a terminológiai harmonizációt, másrészt a magyar nyelvű terminológia stabilitásában és egységesítésében is szerepet játszik.

Az OFFI-ban az utóbbi években rangos terminológiai műhely alakult, amely erős tudományos bázison alapszik. Németh Gabriella vezérigazgató, Tamás Dóra Mária vezető terminológus és Szoták Szilvia lektorátusvezető, valamint kollégáik (Klenk Márk, Komáromi Tímea, Jokán Viktória terminológusok és Polácska Edina) felelősségteljes és aktív munkájának köszönhetően nemcsak magas szinten végzik a terminológiai munkát, hanem annak eredményét és munkamódszereiket konferenciákon, tanulmányokban, könyvekben teszik közzé (pl. Szoták 2019a, 2021; Tamás 2019a, 2019b, 2020), így a jó gyakorlatok mások számára is hozzáférhetővé válnak. Az OFFI helyzeténél és szerepénél fogva saját vállalati terminológiastratégiája a kormányzati terminológiastratégiára is pozitív hatást gyakorolhat, amivel egyúttal a magyar terminológiastratégiát is támogatja.

3. Magyar jogi terminusok a szomszédos országok hivatalos nyelvein

Az OFFI fő szakterülete hiteles fordítások és jogi és gazdasági témájú szakfordítások készítése. A jogi témájú szövegek fordításához olyan, megfelelően felkészült szakemberek szükségesek, akik a forrásnyelven és a célnyelven egyaránt megfelelő szinten ismerik a szakterületüket, továbbá a jog és a fordítás területén is otthon vannak.

A vállalatok hatékony működése szempontjából fontos a megfelelően működő vállalati kommunikáció. A belső vállalati kommunikáció a szervezet tagjai között folyik. Az integrált kommunikáció segíti a tudásmegosztást, elősegíti a munkatársak bevonását a folyamatokba és azok megújításába, támogatja a közös gondolkodást és az egyéni ötletek megvalósítását (Borgulya – Konczosné Szombathelyi 2019). A hatékonyság növelése érdekében az egyes szakemberek saját tudását, ismereteit közös „vállalati” tudássá kell átalakítani, ez pedig belső kommunikáció, megfelelő dokumentáció és rendszeres továbbképzések segítségével lehetséges. Ennek megvalósításához kidolgozott stratégiára és részletekbe menően kidolgozott eljárásokra van szükség. Az OFFI keretében a terminológiai dokumentáció és az ehhez kapcsolódó tudásátadási és továbbképzési rendszer kiemelkedő. Ennek az integrált kommunikációnak a része a IUSTerm adatbázis építése, valamint egy iratgyűjtemény elkészítése és ezek folyamatos frissítése és megújítása, és ennek eleme az OFFI által kiadott könyvsorozat is.

Az OFFI vezető terminológusa, Tamás Dóra Mária egy speciális szériát indított el. Az első kötet *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át* címmel didaktikai célokat szolgált, kezdő fordítóknak készült (Tamás 2017). Két évvel később bővített, átdolgozott változatban tette újra közzé az OFFI, ez a második kötet már egységesítési célokat szolgált az EU jogszabályfordítási programja keretében, főleg az angol nyelvű terminusok esetében (Tamás 2019). A könyv elsődleges célja „a magyar jogi terminológia és annak – nemzetközi kitekintéssel kiegészített – terminológiai szemléletű bemutatása” (Tamás 2019: 11).

A rendhagyó szerkezetű, három részből álló könyv első része *A jogi terminológiáról a terminológus szemével* című fejezet (15–26. old.) a jogi terminológiába történő elméleti bevezetés. Ebben a részben a szerző részletesen kifejti, hogy egyik célja – a modern terminológiai szemléletnek megfelelően – a jogi terminusok onomasziológiai szemléletű feldolgozása több nyelven. Hangsúlyozza, hogy az onomasziológiai szemlélet a fogalomból való kiindulást jelenti, a fogalomközpontúságot, amelynek alapja a definíció középpontba helyezése. A könyv második – legfontosabb – része egy szócikkgyűjtemény (27–132. old.), mely konkrét jogi terminusokat mutat be és ábrázol. A kiinduló nyelv a magyar, ezen a nyelven adja meg a főbb információkat (terminus, definíció, tárgykör, megjegyzés a fordítói gyakorlatról, kontextus, dokumentumtípus, források), ezeket egészíti ki angol, francia, német és olasz nyelvű ekvivalensekkel és fordítási tanácsokkal, főleg a különböző országok jogrendjeinek fogalmairól, például országspecifikus jellemzőikről. A könyv harmadik része, a *Függelék* pedig egy iratgyűjtemény (141–210. old.), amelyben négyféle iratmintát gyűjtött össze a szerző: cégiratokat (elsősorban cégkivonat

és hasonló funkciójú iratok), bírósági ítéleteket (házassági bontóítéletek), szerződéseket és magyar tulajdoni lapok másolatait. Ezek közzétételének célja, hogy bemutassa az alapvető irattípusokat, és szövegkörnyezetükben mutassa be a könyvben elemzett jogi terminusokat. A nagy fejezetek mellett előszó, források gyűjteménye, felhasznált irodalom listája és tárgymutató segíti a könyv használatát.

A jelen, harmadik kötet *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén* címmel (Szoták–Tamás szerk. 2021) pedig elsődlegesen terminológiastratégiai célokat szolgál, célja a jogi terminusok megfeleltetése a szomszédos országok hivatalos nyelvein. Célkitűzése, hogy az előzőleg bemutatott könyv (Tamás 2019) korábban magyar és angol, francia, német, valamint olasz nyelveken közzétett jogi alapterminusait feldolgozó szócikkeit a magyar mellett szerb, horvát, szlovén, román, szlovák és ukrán nyelven dolgozza fel és tegye közzé. Ezen túl a tanulmánykötetben szereplő írások a határon túli régiók jogi terminológiájának helyzetét tekintik át a státusztervezés, a korpusztervezés, a terminológiapolitika és a jogi szakfordítás szempontjából. A modern terminológiai szemléletnek megfelelően ebben a könyvben is onomasziológiai szemléletű a jogi terminusok feldolgozása. A kiinduló nyelv itt is a magyar, ezen a nyelven találjuk meg a főbb információkat (terminus, definíció, tárgykör, megjegyzés a fordítói gyakorlatról, kontextus, dokumentumtípus, források), és ezek egészülnek ki szerb, horvát, szlovén, román, szlovák és ukrán nyelven ekvivalensekkel és fordítási tanácsokkal.

4. Összefoglalás

A tanulmányban bemutattam, hogy mennyire fontos a magyar nyelvű terminológia összegyűjtése, lejegyzése és közzététele, amely a más nyelvek terminológiájával történő harmonizáció előfeltétele is egyben. Terminológiastratégiai szempontból különösen fontos olyan gyűjtemények és adatbázisok készítése és közzététele, amelyek a magyar nyelvű terminológia mellett a szomszédos országok hivatalos nyelvein (horvát, német, román, szerb, szlovák, szlovén, ukrán nyelveken) is tartalmazzák a terminusokat.

Az OFFI könyvsorozatában kiadásra kerülő legújabb kötet, a *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén* című hiánypótló munka: nemcsak a fordítók munkáját segíti, hanem egyúttal támogatja a szomszédos országokban élő magyarság többnyelvű szakmai kommunikációját és a jogi terminológiának az anyaország magyar szaknyelvével történő harmonizációját. Egyben elősegíti a magyar jogi szaknyelv versenyképességének növelését, a minőség javítását, továbbá hasznosítható a felsőoktatásban és a szakmai továbbképzésekben.

Irodalom

- B. Papp Eszter – Fóris Ágota 2018. Planning a multilingual database of higher education terminology. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 44/2: 595–610. UDK 78:81'373.46, Hrcak ID: 218067, <https://hrcak.srce.hr/218067> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- B. Papp Eszter 2019. A terminológiastratégia kérdései Európában. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt. 94–104.
- Benő Attila – Péntek János (szerk.) 2011. *A Termini Magyar Nyelvi Kutatóhálózat tíz éve. Tanulmányok, beszámolók, kutatási programok*. Kolozsvár–Dunaszerdahely: Gamma Nyelvi Iroda – Szabó T. Attila Nyelvi Intézet.
- Benő Attila – Péntek János 2019. A terminológiastratégia szintjei és feltételei Erdélyben. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt. 59–72.
- Borgulya Ágnes – Konczosné Szombathelyi Márta 2019. A vállalati kommunikációmenedzsment kutatása – nemzetközi és hazai perspektívából. *Vezetéstudomány / Budapest Management Review* 1/12: 161–172. http://unipub.lib.uni-corvinus.hu/4349/1/VT_2019n12_p161.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Dodé Réka – Ludányi Zsófia (szerk.) 2021. *A korpusznyelvészettől a neurális hálókig. Köszöntő kötet Váradai Tamás 70. születésnapjára*. Budapest: Nyelvtudományi Kutatóközpont. <https://mek.oszk.hu/22100/22157/22157.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Fóris Ágota – B. Papp Eszter 2020. A preliminary study for the information structure of the terminology entry in the Hungarian (national) terminology database. In: Brač, Ivana – Ostroški Anić, Ana (szerk.) *Svijet od riječi. Terminološki i leksikografski ogledi*. [The world of words: Terminological and terminographic discussions.] Zagreb: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje. 325–342.
- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) 2019a. *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt. <https://www.offi.hu/offi-akademia/kiadvanyok/terminologiastrategiai-kihivasok-a-magyar-nyelvteruleten> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Fóris Ágota – Bölcskei Andrea 2019b. Ajánlások a magyar terminológiastratégiához. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt. 140–164.
- Fóris Ágota 2017. A magyar terminológia-politikáról és -stratégiáról. In: Benő Attila – Gúti Erika – Juhász Dezső – Szoták Szilvia – Terbe Erika – Trócsányi András (szerk.) *Tudományköziség és magyarságtudomány a nyelvi dimenziók tükrében: A VIII. Nemzetközi Hungarológiai Kongresszus (Pécs, 2016) három szimpóziumának előadásai*. Törökbálint: Termini Egyesület. 120–128.
- Fóris Ágota 2020. *Fordítás és terminológia. Elmélet és gyakorlat*. Budapest: Károli Gáspár Református Egyetem – L'Harmattan Kiadó.
- Klenk Márk – Polácska Edina 2021. Nyelvtechnológiai kihívások a hiteles fordításban. In: Szoták Szilvia (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI Zrt. 89–100.
- Németh Gabriella 2019. Az Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI Zrt.) vezérigazgatójának köszöntője. Jogi és közigazgatási terminológiai fejlesztések az állami for-

- dítószolgálatban. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt. 24–30.
- Németh Gabriella 2021. Az igazságügyi szaknyelvi közfeladatok ellátásának aktuális kihívásai. Sorozatszerkesztői előszó. In: Szoták Szilvia (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI Zrt. 7–9.
- Proszéky Gábor 2021. *A magyar nyelv digitális fenntarthatóságáért*. Elhangzott: az MTA Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottság ülésén, Budapest, 2021. március 1.
- Somogyi Zoltán 2020. Fóris Ágota – Bölcskei Andrea szerk., Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen. *Magyar Nyelv* 116/3: 362–366. https://www.c3.hu/~magyarnyelv/20-3/Somogyi_MNy_20-3.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Szoták Szilvia – Tamás Dóra Mária (szerk.) 2021. *Terminológiastratégia és jogi alapterminusok a szomszédos országok nyelvén*. Budapest: OFFI Zrt.
- Szoták Szilvia (szerk.) 2019a. *Az állami fordítószolgálat 150 éve*. Budapest: OFFI Zrt.
- Szoták Szilvia 2019b. 1869-től napjainkig – a 150 éves állami fordítószolgálat története. In: Szoták Szilvia (szerk.) *Az állami fordítószolgálat 150 éve*. Budapest: OFFI Zrt. 15–46.
- Szoták Szilvia (szerk.) 2021. *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI Zrt.
- Tamás Dóra Mária – Polácska Edina – Klenk Márk 2021. A hiteles fordítás terminológiai támogatásának lehetőségei. In: Szoták Szilvia (szerk.) *A hiteles fordítás mint közfeladat*. Budapest: OFFI Zrt. 113–128.
- Tamás Dóra Mária 2017. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó.
- Tamás Dóra Mária 2019a. *Bevezetés a jogi terminológiába a terminológus szemüvegén át*. Budapest: OFFI Zrt. – ELTE Eötvös Kiadó, 2. átdolgozott kiadás, https://www.offi.hu/sites/default/files/media/files/bevezetes_a_jogi_terminologiaba.pdf (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tamás Dóra Mária 2019b. A IUSTerm jogi és közigazgatási adatbázis háttér munkálatainak tapasztalatairól. In: Szoták Szilvia (szerk.) *Diszciplínák találkozása: nyelvi közvetítés a XXI. században*. Budapest: OFFI Zrt. 260–281.
- Tamás Dóra Mária 2019c. A terminológiai adatbázisok mint a terminológiastratégia eszközei. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiastratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt. 105–119.
- Tamás Dóra Mária 2020. Az OFFI Zrt. tevékenységének és terminológiai projektjeinek bemutatása. In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea – M. Pintér Tibor – Szoták Szilvia – Tamás Dóra Mária (szerk.) *Nyelv, kultúra, identitás I. Terminológia, lexikográfia, fordítás* [Digitális kiadás.] Budapest: Akadémiai Kiadó. DOI: 10.1556/9789634545354, https://mersz.hu/hivatkozas/nyki1tlf_205_p1#nyki1tlf_205_p1 (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017. Bevezetés. In: Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.) *A magyar nyelv jelene és jövője*. Budapest: Gondolat Kiadó. 19–31.

Források

- EAFI 2002. The Brussels Declaration for international cooperation on terminology. <http://www.eaft-aet.net/fileadmin/files/declaration/en.pdf> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- EAFI 2019. Brüsszeli nyilatkozat a nemzetközi terminológiai együttműködésért. (Ford.: Gaál Péter, lektorálta: B. Papp Eszter.) In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiasztratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt., 165–166.
- Infoterm 2005. *Guidelines for Terminology Policies. Formulating and implementing terminology policy in language communities*. Paris: UNESCO.
- Infoterm 2019. Terminológiasztratégiai irányelvek. A terminológiasztratégia kialakítása és megvalósítása különböző nyelvközösségekben. (Ford.: Somogyi Zoltán, lektorálta: B. Papp Eszter.) In: Fóris Ágota – Bölcskei Andrea (szerk.) *Terminológiasztratégiai kihívások a magyar nyelvterületen*. Budapest: L'Harmattan – OFFI Zrt., 167–218.
- ISO 1087:2019 *Terminology work and terminology science – Vocabulary*
- ISO 29383:2020 *Terminology policies – Development and implementation*
- Magyar Nyelv Terminológiai Tanácsa (MaTT), www.matt.hu
- MTA Magyar Nyelv a Tudományban Elnöki Bizottság, <https://mta.hu/i-osztaly/magyar-nyelv-a-tudomanyban-elnoki-bizottsag-108115> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).
- Országos Fordító és Fordításhitelesítő Iroda (OFFI Zrt.), www.offi.hu
- Terminológiai Kutatócsoport (TERMIK), <https://btk.kre.hu/index.php/2015-12-05-09-31-20/kari-kutato-csoportok/824-terminologiai-kutato-csoport-termik.html> (utolsó letöltés: 2021. 06. 17.).